

Петре ГЕОРГИЕВСКИ

МАРКСОВИОТ ТЕОРИСКО-МЕТОДОЛОШКИ ПРИОД ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО НА КЛАСНО-СОЦИЈАЛНАТА СТРУКТУРА

Целта на овој прилог е да го истакне значењето на Марксовиот теориско-методолошки приод во истражувањето на класната структура и актуелноста на неговиот приод во истражувањето на класно-социјалната структура на нашето општество.

Како што е познато Марксовото капитално дело „Капиталот“ се прекинува (односно не се довршува) токму таму каде што тоа почнува со изложувањето на теоријата на класите во 52-рата глава на III том. Овој факт дал повод во рамките на марксистичката мисла за општествените класи да се рашири сфаќањето, според кое, К. Маркс и Ф. Енгелс не оставиле целосна теорија и прецизна дефиниција за класите и дека пододна особено во поглед на второто (дефиницијата) го направил В. И. Ленин. И обично веднаш потоа се почнува со Лениновата дефиниција за општествените класи и со расчленувањето на нејзините составни елементи, што е карактеристично за поголемиот број од учебничката и друга социолошка литература. Дури и во поголемиот дел на теориско-хипотетички расправи за истражувањето на карактерот на класно-социјалната структура на југословенското општество се тргнува од оваа Ленинова определба на класите, која се разбира, е материјалистички заснована но која е нецелосна и некои од нејзините карактеристики (белези) потешко можат да се операционализираат, односно за нив да се приберат соодветни релевантни податоци. Од Лениновата дефиниција на поимот класа што тој ја извел во својот прилог „Големата иницијатива“ и врз него создадениот поим социјална структура во теориските определби кај поголем број југословенски социолози отпаѓаат некои фундаментални карактеристики на овој поим а тоа се: начинот на живеење, интересите, класното спротивставување — класната борба, класната свест и сл. Оттука, сметам дека како поцелосен и поплодоносен за операционализација во научното истражување на класно-

социјалната структура е поимот, или обидот за дефиниција на поимот општествена класа што го дава К. Маркс во „Осумнаесеттиот Бример на Луј Бонапарта“, а, да потсетам, гласи: „Доколку милиони семејства живеат под економски животни услови што нивниот начин на живеење, нивните интереси и нивното образование го одвојуваат од начинот на живеење, интересите и образованието на другите класи, непријателски спротивставувајќи им ги, тие образуваат класа“.¹⁾ Понатаму пишувајќи во овој контекст, К. Маркс нагласува уште некои карактеристики на класата, особено политичката и свесната (и покрај тоа што таа на определен начин е содржана во „начинот на живеење“ и во „интересите“) кога пишува дека „доколку меѓу парциелните селани постои само локална врска, а истовидноста на нивните интереси не раѓа заедништво, ни национална поврзаност ниту пак *политичка организација*, тие не образуваат класа“.²⁾ „Врз различните форми на сопственост, врз социјалните услови за егзистенција се крева цела една надградба од различни и посебно вообличени *чувства, илузии, начини на мислења и погледи врз животот*. Нив ги создава и вообличува целата класа од своите материјални основи и од соодветните општествени односи. Одделниот индивидум, што ги прима преку традицијата и воспитувањето, може да си вообразува дека се тие вистинските мотиви и појдовната точка на неговото дејствување“.³⁾ (подвлекол — П. Г.).

Во горната Марксова определба на поимот „класа“ експлицитно се содржани следните шест меѓусебно поврзани карактеристики кои исто така бараат да се објаснат и определат: 1) милиони (групи) семејства сочинуваат класа ако живеат под исти или слични економски животни услови; 2) начинот на живеење; 3) интересите; 4) образованието; 5) нивното непријателско (антагонистичко) спротивставување; и 6) класната свест.

Не навлегувајќи во пошироко образложение и операционализирање на овие белези на поимот општествена класа треба да се истакне дека нивната основа претставува општествената поделба на трудот, односно сопственичките односи кои се наоѓаат во единство, врз што експлицитно укажуваат Маркс и Енгелс во „Германската идеологија“.

1. Економските животни услови на семејствата

Секако е мошне значајно да се забележи дека К. Маркс ги зема семејствата, а не поединците како субјект на дефиницијата на поимот „класа“, бидејќи материјалната и поширока оп-

¹⁾ Маркс, К., Осумнаесеттиот Бример на Луј Бонапарта, Култура, Скопје, 1975, 121, 122.

²⁾ Ibid.

³⁾ Ibid, 43.

штествена положба на семејството ја определува класната и општествената положба на оние членови на семејството кои индивидуално неа ја немаат ниту поради поседувањето на сопственост, ниту врз продажбата на пазарот на трудот на својата работна сила (деца, ученици, невработени и сл.), сè додека тие не се осамостојат и не се одделат од матичното семејство тие имаат исти економски животни услови како другите членови (односно целината) на семејството.

Поимот „економски животни услови“ на семејствата го определуваат следните три основни чинители: 1) (не) сопственоста на средствата за производство, односно степенот на развитокот на поделбата на трудот и занимањето на поединецот во таа поделба на трудот; 2) видот и карактерот на самиот труд кој се врши од членовите (или само главата) на семејството и 3) начинот на добивање и големината на материјалните средства на семејствата што ги добиваат со распределбата на доходот и вишокот на вредност. Речиси сите три чинители експлицитно се дадени во познатата појдовна определба на класите во капитализмот во недовршената педесет и втора глава од третиот том на „Капиталот“⁴⁾. Од сопственоста, односно поделбата на трудот зависи и видот на трудот (т.е. физички или умствен, извршувачки или управувачки, подредувачки и напредувачки-командувачки). Особено во овој поглед е значајна поделбата на производствен и непроизводствен труд и експлоатацијата на наемниот производствен труд.

2. Начинот на живеење

Начинот на живеење на семејствата и нивните членови суштински се разликува во зависност од класната припадност, односно таа е составна карактеристика на класното диференцирање и во основа е определена од економските услови на живеење. Од тоа каков труд врши во целина земено семејството или индивидуата, т.е. дали е претежно физички, извршувачки, повторувачки, парцијален, производствен во определен конкретен историски општествен облик удира силен печат врз нивниот начин на живеење. Таквиот труд е отуѓен.

Отуѓениот труд е основата и причината за отуѓеноста на човековите потреби што се огледа не само во нивната неразвиеност туку и во неможноста тие да се задоволуваат. А токму во начинот и видот на задоволување на човековите потреби кои се разновидни и практичното однесување на индивидумот треба да

4) Вид. Маркс, К., Капитал, том трети, Мисла, Скопје, 1976, 803.

се бара суштината на поимот „начин на живеење“ кој често се изедначува и со поимите „стил на живот“, „животен стандард“, а кои имаат потесно значење.

Поради тоа, овде под поимот „начин на живеење“ на семејствата и индивидуите се подразбира определено општествено однесување како начин и вид на задоволување на човековите потреби што е обусловено од определена општествена поделба на трудот.

Ако се операционализира оваа определба, тогаш видот и начинот на задоволување на човековите потреби може да се подели во три основни групи: 1) материјални потреби кои го опфаќаат видот и начинот на исхраната, облекувањето и домувањето; 2) социјални — видот и начинот на задоволување на потребите за дружење, општествено комуницирање, пријателство; начинот на користење на слободното време и годишниот одмор и 3) видот и начинот на задоволување на потребите за воспитување и образование, вредносната ориентација за она што е „вредно“ да се постигне во животот и пошироко за начинот на културното живеење.

3. Класните интереси

Материјална основа на создавањето на класни интереси е општествената поделба на трудот, односно (не) сопственоста на средствата за производство. Имено, според К. Маркс и Ф. Енгелс „поделбата на трудот . . . доведува до одвојување на индустрискиот и трговскиот труд од земјоделскиот и со тоа до одвојување на *градот и селото* и до *противстав* на нивните *интереси*“ подвлекол — К.М.)⁵⁾ Тие понатаму истакнуваат дека општествената поделба на трудот доведува до „противречност меѓу посебниот и општиот интерес; општиот интерес зема на себе во вид на државата извесен самостоен облик, одвоен од стварните поодделни и заеднички интереси“ како и тоа дека „по поделбата на трудот во пошироки размери и по другите интереси — и особено . . . врз основа на поделбата на трудот веќе обусловените класи, кои во секоја таква човечка група се одвојуваат и од кои една господари со сите други“.⁶⁾

Но, и самите општествени класи не се хомогени групи, туку составени од фракции, односно слоеви кои исто така се диференцирани според сопствените интереси. Ова може јасно да се согледа од анализата на класните борби што К. Маркс ја дава за француското општество во 50-те години од минатиот век. Доколку класните противречности и класната борба помеѓу двете

⁵⁾ Marks, K. Engels, F., Nemačka ideologija, kniga I, Kultura Beograd, 1964, 17.

⁶⁾ Ibid., 31.

основни класи се поостри и понетрпеливи дотолку повеќе доаѓаат до израз заедничките интереси на класата, а се смалува спротивноста на интересите меѓу различните слоеви во рамките на класата било да се работи за владаачката било за угнетената класа, и обратно: доколку класната борба не добива изразито заострен облик, дотолку слојните интереси во рамките на класата сè повеќе се противставени, но сепак тие не се антагонистички.

Оттука поимот „интерес“ може да се дефинира на следниот начин: интересите претставуваат такви специфични свесно определени цели на поединецот, семејството и општествените групи (вклучувајќи ги тука класите, слоевите итн.), кои се обусловени од општествената поделба на трудот, чија дејност е насочена кон одржување или менување на нивните економски услови на живеење и воопшто начинот на живеење, а кои (интересите) се разликуваат според својата содржина, форма и средства на остварување во определени општествени услови.

Според содржината интересите се делат на: материјални, политички и духовни (образовно-воспитни, културни, вредносни) кои меѓусебно се поврзани, меѓутоа во кои материјалните, егзистенцијалните во крајна линија имаат решавачка улога. Според формата интересите се разликуваат: општи, заеднички; посебни или приватни и лични класни или слојни; според средствата на нивното остварување, интересите мошне разликуваат во зависност од нивната содржина и форма кои се дијалектички неразделно се поврзани, како и од општествените услови во кои тие се остваруваат или не се остваруваат.

4. Образованието

Оваа карактеристика на Марксовиот поим „класа“ предизвикува кај некои мислителите најголемо изненадување отколку другите, иако тоа јасно укажува на три нешта: прво, дека класите не се само парцијални општествени групи кои се засноваат само врз економските чинители, туку мошне сложени и тотални општествени групи чии конститутивни елементи не се само од економска туку и од политичка и духовна природа; второ, образованието и самото е чинител на класно-слојно структурирање во определени услови значаен општествен канал на класното самообновување, па и пошироко на самообновувањето на соодветната класна структура; и трето, тоа е поле, поприште на класната борба што е така видно во речиси сите современи типови на општества.

Образованието како класна особина се огледа во тоа што за едни класи тоа е достапно и го поседуваат како што ја поседуваат сопственоста, а за другите, обично трудбеничките тоа

е недостапно и не го поседуваат (или во незнатна мерка, најниските негови степени), што се зацврстува особено со општествената поделба на трудот, посебно на физички и умствен. Со сè поголемата поделба на трудот, со сè поголемата негова распарченост и еднодимензионалност, трудот станува сè поедноставен, сè попрост оттука и бара сè помали знаења од работникот, така што работникот отуѓувајќи се како производствено битие, се отуѓува и како духовно, „раката“ е одвоена од „главата“ и образовниот институционален систем е во функција на зацврстување на таа одвоеност; во зацврстување и репродуктување на постојната хиерархиска поделба во фабриката и во општеството. Спротивноста меѓу наемниот труд на работникот и на нетрудот на капиталистот, односно „спротивноста меѓу богатството кое не работи и сиромаштвото кое работи за да живее предизвикува исто така и спротивност на знаењата. Знаењето и трудот се развојуваат едно од друго“.⁷⁾ Оттука духовните (образовните) потреби и потенцији се натрупуваат во голема мера на една страна (класа) затоа што на многу други страни (ниските класи) се губат; бидејќи како што К. Маркс забележува во „Капиталот“ (том први) поделбата на трудот со тоа вроди духовните потенцији на процесот на материјалното производство да се спротивстават на работниците како туѓа сопственост и како сила која над нив господари.

Тргувајќи од ова поимот „образование“ може да се дефинира како свесно (и институционално) организиран процес со кој претежно децата и младината (но и возрасните) добиваат информации и знаења и вештини развивајќи ги своите разновидни диспозиции во способности за вршење на определени дејности кои класно се определени и се резултат на општествената поделба на трудот.

Оттука, се гледа и големото значење што му го придавал К. Маркс на образованието. Според неговото мислење, „иднината на работничката класа зависи од образованието на нејзината млада генерација“, дека за „ослободувањето на трудот“ мошне значајна улога имаат воспитанието и образованието итн. Во услови на создавање на социјалистички самоуправни односи во процесот на превладување на класната структура, во нејзиното „растворање“ исто така образованието има мошне значајна улога.

5. Класната свест

Класната свест како конститутивна карактеристика на поимот „класа“ која е имплицитно дадена во Марксовата изнесена дефиниција, но во експлицитна форма во истиот труд на претходните страници е изнесено кога тој истакнува дека врз

⁷⁾ Маркс, К., Теорије о вишку вредности, Култура, Београд, 1953, 83.

разните форми на сопственост, врз социјалните услови на егзистенција се подигнува цела надградба на различни и особени чувствувања, илузии, начини на мислења и гледања на животот; што ги создава и облкува целата класа од својата материјална подлога и соодветните општествени односи. На тој начин е јасно дека општественото битие на класата ја определува нејзината (класната) свест. Тоа значи дека материјалните (економските) услови на живеење, начинот на живеење, интересите и политиката организираност ја формираат класната свест. Меѓутоа, ако ова општествено битие на класата ја определува, условува нејзината свест не помало значење и улога има класната свест во процесот на сознавањето на својата општествена положба, улога и интереси на членовите на класата одделно и самата класа во целина; во спротивно таа останува „класа по себе“; класа која не е способна, не е во состојба да води класна борба.

Свеста на владеачката класа станува доминантна, владеачка во општеството. Класната свест овозможува и создавање на определна политичка организација и припадниците на класата, а со самото тоа и можност за создавање услови за практична акција и борба со другата класа. Во процесот на развивањето на политичките форми на организирање, а тоа доаѓа кога големата општествена група станува свесна за својата општествено-економска положба и своите интереси што ги има во дадениот процес на производство, таа оформува и одредена класна (идеолошка) свест која е спротивставена на класата која има спротивни материјални (економски) услови на живеење, спротивен начин на живеење и спротивни, непомирливи интереси; класна свест која до најсилен израз доаѓа во заострените општествени противречности и посебно социјалните револуции.

6. Класните спротивности

Во изнесената Марксова дефиниција на поимот класа една од суштинските карактеристики, би се рекло заеднички именител на другите карактеристики — е класната спротивност која се изразува преку непријателското, антагонистичкото спротивставување на начинот на живеење, интересите, образованието и свеста на другите класи. Мислам, би можело да се каже дека токму оваа карактеристика на антагонистичкото спротивставување што се изразува како класна борба во поглед на основните составни карактеристики на поимот класа е онаа *differentia specifica* меѓу класите како и меѓу поимите „класа“ и „слој“. Во таа смисла класиците на марксизмот во „Германската идеологија“ (I) јасно истакнуваат дека „одделни индивидуи образуваат само дотолку една класа доколку имаат да водат заеднич-

ка борба против една друга класа; во сè друго тие стојат сами една спрема другата пак непријателски во однос на конкуренцијата“.⁸⁾

Но тука се наметнува прашањето за определување на поимот „општествен слој“. Под него се подразбира не аналитички или статистички конструирана категорија туку конкретен општествено-историски облик како група на луѓе и дел на определена класа или како такви (конкретни општествено-историски и реални облици) кои се наоѓаат меѓу класите како средни слоеви на определена социјална структура кои се резултат на определена поделба на трудот, а кои ги сочинуваат индивидуи и семејства со иста или слична општествено-економска положба, општествена моќ и културно-вредносен „капитал“.

Секако овде треба да се определат трите основни конститутивни белези на слојот: општествено-економска положба, општествената моќ и културно-вредносниот „капитал“.

Под поимот општествено-економска положба се подразбира местото и значењето на основното занимање на индивидуумот што го зазема во определена општествена поделба на трудот и кое му донесува определени материјални средства (доход) за неговата и на семејството животна егзистенција и од што зависи нивниот начин на живеење; под поимот „општествена моќ“ се подразбира можноста и степенот на влијание во процесот на донесување основни одлуки од значење за економскиот, општествениот, политичкиот и духовниот (образовно-културниот) живот на индивидуите кои вршат определено занимање во општествената поделба на трудот, додека, пак, под поимот културно-вредносен „капитал“ се подразбира определен систем на вредности, погледи, начини на чувствувања и мислења на припадниците на слојот кои се определени со начинот и видот на вршење на основното занимање како елементарна единица на поделбата на трудот, материјалните услови на живот, начинот на живеење и општествената моќ. Вредностите и начините на погледи и мислења ги опфаќаат, покрај другото и погледите за начинот, видот и степенот на образование што се пренесува преку традицијата; начинот и видот на социјализација, воспитување; начинот и видот на искористување на слободното време и годишниот одмор итн.

Како што се гледа категориите „класа“ и „слој“ се различни, но имаат определени сличности со оглед на тоа што двете се израз на поделбата на трудот и веќе е истакната нивната *differentia specifica*. Но, како што е погрешно тие да се идентификуваат исто така е погрешно тие да се исклучуваат и стриктно одделно да се разгледуваат, како што прави познатиот западно-германски социолог Р. Дарендорф кога пишува; при

⁸⁾ Marks, K. — Engels, F., *Nemačka ideologija* (I), op. cit., 56.

тоа, повикувајќи се на К. Маркс: „Класата постојано е категорија за анализа на динамиката на социјалниот конфликт и на нејзините структурни корени, и како таква треба строго (стриктно) да се разликува од поимот слој како категорија на дескрипција на хиерархиската структура, прикажана како статична.“¹⁾

Во оваа смисла треба да се нагласи дека К. Маркс анализата на класите ја изведува на две рамништа: 1) на рамниште на општествено-економска формација и 2) на рамниште на историски конкретно општество кое припаѓа на соодветната општествено-економска формација. Пример, на претежно првиот тип на анализа се наоѓа во „Манифестот на комунистичката партија“, и „Капиталот“, додека на второто рамниште во „Класните борби во Франција“, „Осумнаесеттиот Бример на Луј Бонапарта“ во „Револуција и контрареволуција во Германија“. Кога К. Маркс ја анализира класната структура на рамниште на општествено-економската формација употребувајќи го методот на апстракција неа ја сведува на две до три основни класи и нивната борба: буржоазија, пролетаријат и земјопоседници што произлегува и од научно-стратешка гледна точка заснована врз дијалектиката на социјалната револуција. Тука се анализираат основните класни антагонистички противречности и борби кои водат кон пролетерска револуција и одумирање на класната поделеност. Без тоа не можат да се дадат и карактеристиките на двете општествено-економски формации.

На рамниште на анализа на класните противречности на конкретните историски општествени облици, К. Маркс дава мошне порелједна и поразгранета анализа на класно-слојната структура. Така во „Класните борби во Франција“ тој ги анализира следните класи и нивните „фракции“ (слоеви): финансиската, индустриската, трговската, ситната буржоазија, селанството, пролетаријатот и лумпен пролетеријатот. Во „Револуцијата и контрареволуцијата во Германија“ со Ф. Енгелс водат сметка за следните класи — фракции на класите: феудалците, буржоазијата, ситната буржоазија, крупното и средно селанство, ситните селани, кметовите, земјоделските работници и индустриските работници. Ова значи дека во еден ист временски период класно-слојната структура на две конкретни општества кои припаѓаат на иста општествено-економска формација значајно се разликуваат бидејќи тие според својата економска структура се наоѓаат на различен степен на развој.

Имајќи го сеѓо ова предвид, пред сè Марксовото поимање на класите и методот на нивната анализа на две рамништа, полесно може да се согледа неодржливоста на критичките забелешки што му се упатуваат на Марксовото сфаќање на класи-

¹⁾ Dahrendorf, K., *Soziale Klassen und Klassenkonflikt*, цит според S. Herkommer? „Marksizam u svetu“, br. 9, 1977, 82.

те, меѓу кои ќе се споменат на Ж. Гурвич и Р. Арон. Имено, Ж. Гурвич смета дека „различниот број на класите што К. Маркс го дава, дефиницијата на општествената класа како производ на поделбата на трудот и распределбата (сопственоста) не дава јасен поим на класа“¹⁰⁾, додека Р. Арон смета дека „во Марксовите текстови нема ниту строго оригинална дефиниција на класите на индустриските општества во однос на оние на прединдустриските општества, ниту набројувањата на класите што се карактеристични за индустриските општества“.¹¹⁾ Ваквите нивни забелешки се плод, пред сè, на нивните спротивни теориско-методолошки гледишта: на Гурвичевата социјално-психологичко-феноменалистичка теорија и на Ароновото специфично-техничкичко сфаќање на поделбата на општеството на индустриски и прединдустриски, како и од нивното отфрлање на Марксовиот клучен поим „општествено-економска формација“.

Несфаќањето на ова Марксово теориско-методолошко гледиште доведе и до погрешно определување и сфаќање на поимот „работничка класа“ и во различните теории на т.н. „нова работничка класа“ и „научно-техничка револуција“.

Марксовиот поим „работничка класа“

Марксовото поимање на работничката класа е мошне актуелно и од аспект на расправата за субјективните сили на социјализмот како и за научното проучување на класната структура и класните борби во современиот капитализам.

К. Маркс анализата ја започнува со разграничувањето на поимите „производствен“ и „непроизводствен труд“. Од „едноставното становиште на процесот на трудот воопшто ни изгледа производствен оној труд кој се реализира во некој производ, поточно, во некоја стока. Од становиштето на капиталистичкиот процес на производство мора на тоа да му се додаде поблиско одредување; дека производствен е оној труд кој непосредно го оплодува капиталот или произведува вишок на вредност“.¹²⁾ Значи, во капиталистичките услови на производство, без разлика на „содржината на трудот“ производствен е оној труд кој создава вишок на вредност, трудот ја создава вредноста на стоката и го оплодува капиталот, додека непроизводствен труд е оној кој (може да биде и материјален а не само интелектуален како што често погрешно се мисли) кој создава само упот-

¹⁰⁾ Gurvitch S., La sociologie de Karl Marx, Centre de Documentation Universitaire, Paris, 1959, 451.

¹¹⁾ Avon R., La lutte de classes, Gallimard, 1964, 43, 44.

¹²⁾ Marks, K., Rezultati neposrednog procesa proizvodnje, Rukopis neobjavljene šeste glave Prve knjige „Kapitala“, izd. cent. „Kumunist“, Beograd, 1977, 65.

ребни вредности; тој труд кој не создава вишок на вредност и не го оплодува капиталот не е производствен.

Сообразно на ваквото определување на поимите производствен труд и непроизводствен, К. Маркс ги изведува и поимите производствен и непроизводствен работник. Според К. Маркс, производствен е оној работник кој врши производствен труд, односно кој непосредно создава вишок на вредност, т.е. го оплодува капиталот,¹³⁾ како и дека непроизводствен работник е оној кој врши непроизводствен труд, создава употребни вредности или услуги кои не создаваат вредност и вишок на вредност.

Според тоа, работникот може да биде наемен работник, надничар, но не мора да биде и производствен работник. Затоа „секој производствен работник е наемен работник, но не е затоа секој наемен работник производствен работник. Секогаш кога трудот се купува за да биде потрошен како употребна вредност, како услуга (*Dienst*), а не за тоа како жив фактор да ја замени вредноста на променливиот капитал и да биде отелотворен во капиталистичкиот процес на производство, трудот не е производствен труд, ниту наемниот работник е производствен работник. Неговиот труд тогаш се поставува поради неговата употребна вредност, а не како разменска вредност, тој се троши непроизводно, а не производно. Капиталистот, значи, му стои наспроти како капиталист, како репрезент на капиталот. Тој ги заменува своите пари за неговиот труд како *revenu* (добит) а не како капитал. Неговата потрошувачка не конституира П-С-П', туку С-П-С (последното труд или само услуга).¹⁴⁾

Оттука, без разлика на содржината на трудот (кројач, учител, пеачка итн.) оној труд кој создава употребни вредности, услуги и се плаќа како *revenu* може да биде наемен труд но не и производствен. Затоа и сите оние платени лица од капиталот како наемни работници, сите оние кои вршат функција на надгледување, управување над живиот труд или со еден збор како што Маркс ги нарекол „функционери“ можат со тоа да станат наемни работници: но тие со тоа не стануваат производствени работници.¹⁵⁾ Но како ова неразликување создава збрка и неразбирање кај апологетите на буржоаскиот систем, како и кај апологетите на „научно-техничката револуција“, К. Маркс пред повеќе од 100 години јасно го забележува кај првите и истовремено го разјаснува на следниот начин:

„Во капиталистичкото производство, значи, стануваат апсолутни, од една страна, производството на производите како стоки, а од друга страна, обликот на трудот како наемен труд.

¹³⁾ Ibid.

¹⁴⁾ Ibid., 66.

¹⁵⁾ Ibid., 68.

Мноштвото функции и дејности, кои имале ореол на светост, важеле како самоцел, кои биле извршувани gratis (бесплатно) или биле плаќани по заобиколни патишта (како сите professionals (претставници на слободните професии), лекарите, barristers (адвокатите) итн. во Англија, каде barristeri и physician (лекарите) не можеле или не можат да поднесуваат тужби за наплата), се претвораат од една страна директно во наемни работници, макар колку била различна содржината на нивниот труд и нивното плаќање. Од друга страна, тие потпаѓаат — оцената на нивната вредност, цената на тие различни дејности од блудницата до кралот — под законите кои ја утврдуваат цената на наемниот труд... Таа појава, пак, со развојот на капиталистичкото производство сите услуги (Dienste) да се претвораат во наемн труд а сите нивни извршители во наемни работници, значи наемните работници да ги поврзува со производствените ист карактер, дава дотолку повеќе повод за бркање едните со другите што е појава што го карактеризира капиталистичкото производство и којашто тоа производство само ја создава. Од друга страна, таа на апологетите им дава повод производствениот работник, затоа што е тој наемн работник, да го претворат во работник кој за пари ги разменува само своите услуги (т.е. својот труд како употребна вредност). Со тоа среќно се предвидува differentia specifica (специфичната разлика) на тој 'производствен работник' и на капиталистичкото производство — како процес на самооплодување на капиталот, чии просто самоотелотворено средство (agensu) е живиот труд. Војникот е наемн работник, наемник, но тој поради тоа не е производствен работник¹⁶).

Од сето ова досега речено, јасно се открива идеолошкиот и апологетскиот вел на оние претставници на „научно-техничката револуција“, на „новата работничка класа“ и на сите оние кои поимот работничка класа било да го прошируваат со привилегираниот наемн општествен слој на управувачи, надгледувачи, стручњаци, итн., во услови кога нив капиталот ги потчинува и ги става во функција на експлоатација на живиот, односно производствениот труд, односно на работничката класа. Сè додека постојат услови и општествени односи кои de facto овозможуваат експлоатација, потчинување на живиот труд на мртвиот, без разлика дали овој мртов труд (изразен пред сè преку средствата за производство и создаденото национално богатство) е концентрирано во рацете на капиталот, т.е. неговиот социјален носител буржоазијата или во рацете на државата, т.е. неговиот социјален носител бирократијата, се дотогаш уп-

¹⁶) Ibid, 67.

равувачите, надгледувачите, стручњаците, функционерите ќе бидат непријателски, антагонистички спротивставени на работничката класа, на производствените работници и не се нејзин составен дел, иако и самите можат и обично се наемници, но сепак привилегирани.

Во прибирањето на податоци за анализа на класнослојната структура, К. Маркс тргнува од конкретните индивидуи кои вршат определени занимања¹⁷⁾ во рамките на определен конкретен историски облик и степен на поделба на трудот. Таквите индивидуи доколку имаат иста или слична општествено-економска позиција, општествена моќ и културно-вредносен „капитал“ сочинуваат определен општествен слој кој обично (но не и задолжително) е дел на определена класа.

Меѓутоа, од тоа не произлегува и волунтаристичко сфаќање кое определувањето на поимот класа го сведува врз поимот „класна“ или „слојна позиција“. Во оваа смисла, како што со право истакнува Н. Пулансас, општествената класа, дел на класата или слојот на класата во одредени услови можат да имаат, класна позиција која одговара на нивните *интереси* кои сами се омеѓени со своето класно определување како хоризонт на својата борба. Типичен пример укажува работничката аристократија која во одредени околности всушност заема позиција на буржоаска класа. Тоа, меѓутоа, не значи дека таа станува дел на буржоазијата: поради своето класно определување таа останува дел на работничката класа и, според зборовите на Ленин, сочинува „слој“ на работничката класа.¹⁸⁾ Тргнувајќи од изложеното Марксово теориско-методолошко гледиште како и од конкретната стварност може појасно да се сфати и класно социјалната стварност може појасно да се сфати и класно-социјалната структура на југословенското општество. Во оваа класно-социјална структура која е во постојано менување стожер на групирање претставува (А) работничката класа која ги има следните три основни слоеви: 1) неквалификувани и полуквалификувани работници; 2) квалификуваните работници и 3) висококвалификуваните работници. Понатаму следна класа е онаа која (Б) егзистира врз (ситната) приватната сопственост на средствата за производство и услуги, а која се раслојува на: 1)

¹⁷⁾ Занимањето на индивидуата дека е основна елементарна единица на општествената поделба на трудот и врз неа формирана класнослојна структура може да се види и од Марковата шема за статистичко прибирање на податоци за работничката класа која почнува со прашањето „занимање..“ и како „инструкции“ од К. Маркс до делегатите прифатени на Конгресот во Женева (1866 год.) како и од прашалникот што го составил К. Маркс за анкетно испитување на работничката класа објавена во списанието „Revue socialiste“ (1880) во Париз, кој (прашалникот) исто така почнува со прашањето: „Кое е Вашето занимање?“ Вид., Radnička anketa K. Marksa, „Sociologija“, 1, 1974, 144).

¹⁸⁾ Pulancas N., Klase u Savremenom kapitalizmu, Nalit, Beograd 1978,

индивидуалните земјоделски производители и кои обично живеат на село; 2) приватните занаетчи, угостителски и трговски приватни претприемачи; (В) слојот на администрацијата (Г) слојот на раководители (шефови, директори во најразличните гранки од општествената организација — политички функционери — овие два (В и Г) слоја во услови на наемно битие на работничката класа, т.е. кога тие одлучуваат, управуваат добиваат карактеристики на бирократија; (Д) слојот на стручњаци кои, исто така, кога сами одлучуваат и управуваат, се отуѓуваат од општествената положба и интереси на работничката класа добиваат карактеристики на технократија или кога самите не можат да управуваат тогаш тоа го делат со бирократијата и така настанува нивна симбиоза — позната како технобирократија; и (Е) слојот на невработените.

Се разбира дека ваквата класно-социјална слика на структурата на нашето општество не треба да се сфати како статична и непроменлива, туку, напротив, како процес на менување и реструктурирање што бара посебни понатамошни истражувања.

Petre GEORGIEVSKI

MARX'S THEORETICAL AND METHODOLOGICAL VIEW ON THE EXAMINATION OF CLASS AND SOCIAL STRUCTURE

Marx's view of classes is of value for the investigation of class and the social structure of contemporary capitalistic and socialist societies. According to Marx's view on class the concept of a social class consists of the following components: 1. millions of family form a class if they live under identical economic conditions of life; 2. the form of life; 3. the interests; 4. the education; 5. their antagonisms; 6. the class consciousness.

The author attempts to define these concepts and give them their value for the investigation of class and social structure.

The author distinguishes between the concept of social class, and the social level. These concepts though similar, still differ and thus should not be considered identical.

The author particularly emphasized the method of analysis of the class-level structure, marking its application on two levels: 1. on the level of the socio-economic formation, where a particular class structure polarizes; 2. on a level of concrete historical types of society, which belong to the same socio-economic formation and whose social structure is more diverse. From this aspect the author critically surveys the objections of certain theoreticians (J. Gourvich — R. Aron) on the „incomprehensible concept” of social class in Marx's writings.

The author, furthermore, pays attention to Marx's view on the working class, which distinguished the concepts of „productive” and „unproductive” labour, as well as of „productive” and „unproductive” worker. Marx believed that in capitalism „productive labour i.e. a productive worker produces surplus value and not only the one who is employed. Every „productive” worker is a hired worker though every hired worker is not a „productive” worker.

From this view the author critically surveys those contemporary theories about the so-called the „new working class” and the „technological revolution” which narrow the concept of a working class, or even wider it so much to lose its class character, These theories usually consider the type and the contents of the work.

Finally, according to the earlier view of Marx on the class and social structure, and on sociological investigations of this concrete Yugoslav social reality, the author sets out the type of its class and social structure.